

LA INFLUÈNCIA DE LES TEORIES DE L'EVOLUCIONISME I L'HERÈNCIA EN EL PENSAMENT SOCIAL DE SIGMUND FREUD

PERE NOTÓ i BRULLES

Professor de Psicologia Social. Col·legi Universitari de Girona.
Universitat Autònoma de Barcelona.

La gènesi d'aquest article es troba en la seva oportunitat, d'una banda, el centenari de Mendel i de les seves aportacions sobre les lleis de l'herència; d'altra banda, l'omnipresència de Darwin en els temes biològics i la seva influència en la major part dels dominis científics i de coneixement, deguda a la seva teoria hipotètica de l'Evolució i del mecanisme de la Selecció Natural.

Cal considerar així mateix, la publicació d'aquest escrit, en quin marc veu la llum, la publicació universitària de Girona: "Estudi General", i també el seu grup editor, per aquest exemplar, es a dir, la Divisió de Psicologia, Ciències de l'Educació i Filosofia del Col·legi Universitari de Girona de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Resumint, l'oportunitat de reflexionar sobre dos grans temes de les Ciències Naturals i el seu impacte damunt les "Clàssiques" Humanitats.

Em correspon com a responsable de l'Àrea de Psicologia Social d'aquesta Universitat, l'encàrrec de reflexionar dins d'aquest àmbit, i he escollit Sigmund Freud, per ser alhora, un dels autors que conec millor i un dels pensadors de més indiscutible rellevància per a la Psicologia.

Molts autors reflexionen sobre aspectes que no s'escauen pròpiament, o millor dit que no semblen lligats directament amb el seu objecte primordial d'estudi. Però això és tan sols un miratge per a categoritzadors reduccionistes, la realitat és tota una altra i no hi ha cap domini, ni fenomen que ens pugui ésser indiferent. Escolteu-ne alguns exemples, Freud després d'endinsar-se en l'estudi de la Psicopatologia, es posà a treballar, per necessitat, en la construcció d'un model de Psicologia Individual anomenat per ell Metapsicologia, es tracta de l'estudi de l'individu humà i de la seva personalitat, i no solament dels afectats per enfermetats mentals, sinó que serveix per a totes les persones humanes. Però dit d'una manera senzilla aquest marc de referència també li queda estret i en el pròleg de la seva obra Psicologia Social i Anàlisi del Jo ens diu que tota la Psicologia és Psicologia Social, per aquest motiu trobem en l'obra de Freud en la seva etapa més madura i final, l'anàlisi de la interacció entre l'individual i el so-

cial, alhora que ens dóna la seva visió del social tant del punt de vista antropològic: "Tòtem i Tabú" (1914), psicològic i psicosocial: "Introducció al Narcissisme" (1914), "Més enllà del principi del Plaer" (1919) i "El Jo i l'Allò" (1923), "Psicologia Social i Anàlisi del Jo" (1921), "L'Avenir d'una il·lusió" (1927), i "Moisés i el Monoteisme" (1939), i sociològic: "El malestar en la Cultura" (1930).

Fins aquí exemples de la relació de la psicologia psicoanalítica amb diverses disciplines de les Ciències Socials i Humanes. No cal dir que la Psicologia té també un parentiu estret amb les Ciències Biològiques i Mèdiques, i també, evidentment, la Psicoanàlisi; cal pensar només que Freud fou abans que psicòleg, neurofisiòleg i metge psiquiatre.

Aquestes ciències naturals com la Biologia i la Genètica tenen en Charles Darwin i Gregor Johann Mendel dos destacats capdavanters, autors més especialitzats han donat exemples dels enormes interessos d'aquests dos genis, como ho he fet abans amb Sigmund Freud.

Però no és per aquest camí d'interdisciplinarietat simple, pel que voldria seguir sinó per un de més globalitzador, la interdisciplinarietat absoluta de tot pensament humà, de tota producció de coneixement. Acceptant aquest pressupòsit es pot qualificar el meu discurs de psicòleg, de sociòleg o fins i tot de culturalista o filosòfic però jo el defineixo com a psicosocial, és a dir, dinàmic, dialèctic i interactiu.

També es pot acusar el meu intent d'especulatiu i subjectivista, la resposta és, que ho és, tan conscientment com inconscientment, i heus aquí la meua hipòtesi: la transmissió de les idees és una realitat i produeix avenços en el coneixement humà, malgrat que aquestes siguin fantàstiques, errònies i àdhuc especulatives.

Darwin i l'Evolució, Mendel i l'Herència, produeixen en les seves publicacions originals de 1858-1859 i de l'any 1866 respectivament, idees que són transmeses i que es donaran a conèixer més intensament en els anys següents. Són els anys que veuran créixer i arribar a la maduresa intel·lectual i humana a Sigmund Freud i suposem que fou aleshores que en rebé les influències, respecte del primer Charles Darwin és el mateix Freud qui ho explicita en més d'una ocasió, encara que seria suficient llegir algú dels seus textos per a adonar-se'n. Pel que fa a G.J. Mendel no hi ha, en l'obra de Freud, cap referència directa a l'autor de l'article sobre els híbrids vegetals dels quals deduí les cèlebres lleis de l'Herència, però tant perquè Mendel escrivia en alemany, com per la influència que posteriorment tingué en la Societat de Viena (cal recordar que Mendel visqué dos anys a Viena per tal de finalitzar els seus estudis en Ciències Naturals, 1851-1853, a la Universitat), sobretot en els cercles Naturalistes i Mèdics, no sembla gens arriscat afirmar la seva empremta, directa o indirecta sobre el jove fisiòleg i metge Sigmund Freud, i concretament a través de A. Weissman (Jones, 1981 a) (Castrodeza, 1984).

Darwin i Mendel

Els treballs, les recerques i publicacions de Darwin i Mendel, es produïren independentment i sense contacte, malgrat que els dos científics fossin contemporanis.

Avui, és palès el nexa i la complementaritat entre ambdues teories, reconegut per la totalitat de biòlegs, genetistes i científics actuals, en general.

A començaments del nostre segle i quan ja eren notòries la celebritat i divulgació dels treballs d'ambdós autors, s'utilitzaren les lleis de Mendel per a contraposar-les a la teoria de l'Evolució de Darwin. D'aquesta manera alguns autors macro-mutacionalistes feien descansar l'Evolució en l'Herència deixant com a insignificant el paper de la selecció natural.

El fet de contraposar, enfront al micro-mutacionisme darwiniana i el paper fonamental de la selecció natural en l'Evolució de les espècies, les tesis de l'herència de Mendel, podia trobar suport en el dubtós evolucionisme de l'esquema o model estadístic de les lleis de Mendel que permetien suposar com a motor de l'Evolució les mutacions genètiques.

Més recentment es resolgué la controvèrsia científica quan es compatibilitzaren el mendelisme macro-mutacionista amb el darwinisme micro-mutacionista. Els dos corrents acceptaren que els gens eren els responsables de l'herència i que són els que poden mutar-se o mantenir-se inalterats, però que el seu efecte varia segons quina sigui la seva localització en el cromosoma.

El paper dels gens es reconcilia, però alhora adquirien la seva dimensió adequada de tal manera que l'acció de la selecció natural recuperava la seva importància en l'Evolució. D'aquesta manera les dues teories que ja eren evolucionistes es sintetitzaven en una sola concepció de l'Evolució que reconcilia el paper de l'herència i de la selecció natural.

Descrites breument les aportacions teòriques de Darwin i Mendel així com llur síntesi, assajaré de mostrar alguns aspectes contradictoris de la producció teòrica de cadascun d'aquests autors per intentar comprendre millor alguns trets del procés de construcció de llurs idees.

Una tendència freqüent es caure en l'esquematisme i situar un autor, o els seus processos ideacionals, en el camp del progrés o pel contrari de la reacció. En aquest cas podria ésser una temptació intentar situar la teoria de Darwin, o de Mendel, sota una única etiqueta evolucionista o fixista, innatista o ambientalista, especulativa o científica, progressista o reaccionària.

Acceptant la realitat com a dinàmica i dialèctica intentarem desfer aquesta estereotípia, mostrant com en cadascuna de les teories d'aquests dos autors hi ha aspectes que poden donar suport a formulacions contradictòries. Estem parlant de l'ambivalència de tota activitat humana i per tant de la producció científica ja sigui teòrica o experimental.

No és estrany trobar que la influència d'un mateix autor pugui donar lloc a perspectives teòriques, filosòfiques o polítiques antagoniques.

Assajarem de mostrar alguns d'aquests aspectes en els treballs de Darwin i Mendel, així com de la seva doble influència, en el doble sentit, en la producció teòrica de Freud.

Començarem a ocupar-nos tot seguit de Charles Darwin que malgrat ser considerat el pare de la teoria de l'Evolució, no deixà de sentir-se lamarquià en el decurs de la seva vida, com si no cospés tot el profund sentit de la seva pròpia obra, assumint, doncs, la contradicció entre mostrar el fonament de la selecció natural és a dir la pervivència dels millors adaptats a l'ambient, amb la idea avui no darwinista de què la funció crea l'òrgan. És a dir entre una concepció regida per les variacions dels individus a l'atzar i una altra "voluntarista" en la qual els individus intervindrien de forma més determinant en el procés de l'Evolució.

Adonar-nos avui que cadascuna d'aquestes microposicions teòriques de Darwin ha donat lloc a diferents corrents, o dit més precisament que diferents microparadigmes biològics, econòmics, socials, polítics i de les ciències humanes han buscat el suport científic i ideològic en alguna de les posicions de Darwin, o en fragments dels seus escrits, sembla senzill per evident. Malgrat aquests microparadigmes, les seves conseqüències i desenvolupaments, ens els mostrin, en realitat, com a paradoxals quan no increïbles per irreconciliables.

Si no ens desconcertem per la constatació d'aquests fets ni pretenem ser "crítics" amb Darwin o amb qualsevol dels altres autors dels qui parlarem, podrem comprendre que la convivència d'idees especulatives, peregrines i àdhuc falses no és obstacle per a la producció de noves descobertes científicament rellevants ni per menystenir la transcendència de l'obra genial d'aquests autors. Sense allunyar-nos encara de Darwin sabem que la seva concepció de l'Herència era errònia i en la seva circumstància no podia, potser, ésser d'altra manera. Darwin parla de la teoria Paugenèsica, que proposava que cada part del cos era representada per una partícula (gèmmula) que hom trobava a la sang.

Aquestes concepcions no solament no foren obstacle per a la producció enorme i científica de Charles Darwin, sinó que podem pensar que foren per a ells estrictament necessàries, com si el fet de la producció teòrica i versemblant no fos tan allunyada de la producció delirant, i necessitès dialècticament d'aquests "deliris" que resoldrien en el pensament de l'autor de forma "crítica" algunes de les qüestions que aquest es podria plantejar, permetent la concentració i el desenvolupament dels temes pels que són cèlebres.

La nostra reflexió s'adreça ara cap a l'obra i les vivències de G.J. Mendel seguint la mateixa línia d'anàlisi. Voldriem assenyalar dos fets: en primer lloc la pertinença de Mendel a la comunitat agustina de Brno de la que arribà a ser-ne posteriorment abat, cal suposar-li per tant la seva pertinença a una gestalt ideològica i religiosa determinada, la de l'Església Catòlica. En aquest sentit podem afirmar que el pare de les lleis de l'Herència era partidari del creacionisme, en el

sentit d'acceptar que les espècies vivents han estat originades en un moment determinat pel Déu creador. Aquestes afirmacions poden donar suport al dubtós evolucionisme de Mendel així com la seva parcial acceptació del fixisme que era la teoria dominant entre els hibridistes i botànics del seu temps. Això que hem dit no desmereix en absolut el descobridor de la teoria del gen (fins i tot abans que aquest pogués ser observat al microscopi) que li permet afirmar que les espècies no es mantenen invariables a través del temps, principi que contradiu la creença en un ordre natural fix o estable, i li fa possible entendre l'existència continuada, mercès a l'Herència, de noves espècies híbrides.

Un altre aspecte, en segon lloc, a considerar en els propòsits de Mendel seria els seus coneixements universitaris de la Física i de la Matemàtica, per les que sentia un enorme interès, i que el feren pensar en un model fisico-matemàtic per explicar tot fenomen natural i deduir-ne les seves lleis, mètode que assajà amb èxit en l'estudi de l'Herència de pèsols híbrids, i que auxiliat per l'Estadística el portaren a enunciar les seves tres cèlebres lleis que ell cregué generalitzables. Fins aquí hem repetit el que és abastament conegut. Més conflictiu resulta l'anàlisi del paradigma positivista en les ciències naturals que per a nosaltres ha esdevingut dogma científic durant molts anys. Per aquest motiu encara que basant-se en altres postulats que els nostres, rebé les crítiques de C. W. Von Naegeli amb qui Mendel mantingué una breu correspondència. El catedràtic de Botànica de Munich, Naegeli, li retregué amb contundència les dificultats que presenta la generalització dels resultats obtinguts amb pèsols. Nosaltres hi afegiríem la crítica al somni positivista de creure en lleis immutables fruit de l'acceptació de la unitat bàsica del mètode científic.

La vinculació de Mendel al seu temps així com la creença en els dogmes ideològics predominants aleshores no fou obstacle per la descoberta d'hipòtesis innovadores que han possibilitat la moderna ciència genètica, l'estudi dels cromosomes i la mutació, i la Citologia.

Com a corolari d'aquesta part, unes darreres reflexions. Entenem que tot autor posseeix junt amb les concepcions vàlides, unes concepcions sobre la realitat no certes, àdhuc errònies, i sempre socialment determinades que arribem a descobrir mitjançant el coneixement del conjunt de les seves obres. Opinem que aquestes idees no l'impedeixen, sinó que poden permetre-li treballar sobre d'altres amb les que fer avançar el coneixement. L'investigador compta a més d'aquestes idees "mítiques" amb el suport de l'observació, l'experiència i la recerca de tal manera que les seves conclusions, o més concretament aspectes d'aquestes poden esdevenir en contradicció amb alguns punts de partida del propi autor qüestionant una part del seu pensament "mític", que esdevé pensament vàlid i científic, però una altra part resta.

Sembla doncs com si fos necessari o indefugible, donada la limitació humana, viure el conflicte, i assumir la dialèctica entre el real i el fantàstic, entre el mite i el demostrable i que aquesta contradicció sigui tanmateix esperonadora i font de coneixement.

Tornar a la convivència de contradiccions en l'obra teòrica de Darwin i Mendel, pot facilitar-nos comprendre com en les obres posteriors d'altres autors, que han pretès negar-les, s'ha pogut arribar a posicions reduccionistes i de conculcació de la llibertat i l'objectivitat, tant pel camí d'un ambientalisme radical, com per una postura genetista rígida, que serien expressió, cadascuna pel seu cantó de manca de flexibilitat dinàmica, dialèctica o científica del pensament; penso que els potencials lectors tindran presents molts exemples científics, polítics, ideològics que encara avui il·lustrarien el que s'ha dit.

D'altra banda, l'anàlisi del procés de pensament, elaboració i creació científica tant de Darwin com de Mendel, malgrat que elemental, ens ha ajudat a refermar-nos en el convenciment que l'aparell mental, psicològic, responsable de la creació ideacional i lingüística de les persones, podríem imaginar-lo hipotèticament com un de sol. Essent el responsable de toda producció ideogràfica i verbal ho seria també de tot deliri, creació artística o descobriment científic, i per tant, no ens estranya trobar en la base d'aquests processos unes arrels comunes i unes interconnexions, degudes al seu estret parentiu i a la seva convivència en cada ésser humà.

Freud, la seva relació amb la biologia: evolució i herència

Les aportacions de la Psicoanàlisi i de l'obra de Freud a la Biologia les considerem merament incidentals i no gens intencionades, malgrat que Freud en el decurs de la seva vida es sentís temptat de sistematitzar-les. Nogensmenys, en la seva obra "Múltiples interessos de la Psicoanàlisi" en el capítol segon dedica un breu apartat a l'interès de la Psicoanàlisi (1913) per a la Biologia.

No existint doncs una obra sistemàtica ens acontentarem amb aquest resum del propi Freud i del capítol desè de la seva Biografia escrita pel seu deixeble i psicoanalista Ernest Jones titulat "Biologia" (Volum 3, 1981).

El tema primordial que considera Freud aporta la Psicoanàlisi a la Biologia, són els estudis del desenvolupament sexual de l'home. On s'introdueix la idea clara de la sexualitat infantil i de la pulsio libidinal com a determinant de la vida mental inconscient.

La noció de pulsio com a fenomen de transició entre l'instint biològic i la fantasia psicològica seria el concepte teòric de Freud de més ressonància per a la Biologia.

Finalitzarem mostrant l'actitud prudent i alhora diferenciadora de Freud entre Psicologia (Psicoanàlisi) i Biologia. Em permetré una cita textual del treball esmentat de Freud: «Durant la nostra tasca psicoanalítica hem cregut necessari mantenir-nos allunyats dels punts de vista biològics i no utilitzar-los tampoc per fins heurístics, amb la finalitat d'evitar errors en l'apreciació imparcial dels resultats psicoanalítics» (Freud, 1973 a).

Tot un altre aspecte complementari tenen les aportacions de la Biologia al pensament de Sigmund Freud, cal recordar només el que ja hem dit sobre la formació mèdica i fisiològica del nostre autor, per a comprendre la important influència que exerciren en la seva obra. Remarcarem amb èmfasi, dins d'aquest apartat, les repercussions que tingueren en Freud les teories de l'Evolució, i sobre l'Herència, per ser la temàtica adient en relació a Darwin i Mendel, i deixarem de banda moltes altres qüestions.

Començarem per una cita de Freud en la que explica l'indefugible que ha estat per a ell la presència de la Biologia en la seva obra: «Malgrat els nostres esforços per evitar en la nostra tasca psicoanalítica termes i punts de vista biològics, no podem deixar d'emprar-los fins i tot en la descripció dels fenòmens estudiats per nosaltres. El concepte de pulsio se'ns imposa com a concepte límit entre les concepcions psicològica i biològica, i parlem de qualitats i tendències psicològiques "masculines" i "femenines", encara que les diferències de sexe no poden aspirar, en realitat a una característica psíquica especial. Allò que en la vida anomenem masculí o femení, no és res més que, per a la consideració psicològica, els caràcters d'activitat i passivitat, això és, a qualitats que no poden atribuir-se a les pulsions mateixes, sinó a les seves finalitats. En la constant reunió de tals impulsos "actius" i "passius" en la vida psicològica es reflecteix la bisexualitat dels individus, postulat clínic de la Psicoanàlisi" (Freud, 1973 b).

Aquesta llarga cita ens permet observar l'actitud de Freud envers la Biologia, reconeixent el seu deute alhora que marcant-ne clarament les distàncies.

En aquest sentit afirmar que la llei biològica que postula que l'ontogènia és una repetició de la filogènia, podia aplicar-se també als processos psíquics. No solament rep la influència de l'evolucionisme i de Darwin, sinó que resol millor, el que aquest no ha aconseguit prou en la seva obra "L'expressió de les emocions en l'home i en els animals" (1984). En poder demostrar, que gran part dels atributs més preuats de les persones humanes havien evolucionat a partir de formes inferiors, fins a arribar a les més elevades i que no calia invocar una intervenció divina. És per això que la psicologia de Freud és anomenada ja per ell mateix genètica, dinàmica i evolutiva.

Tocant a l'Herència en l'obra de Freud el seu biògraf E. Jones diu el següent: «Abans de que les precisions del mendelisme donessin lloc al naixement de la Ciència Genètica al començament d'aquest segle, el tema de l'Herència estava embolicat en un núvol de presuncions, especialment –més que en cap altre terreny– en el camp de la Medicina, i particularment en la Psiquiatria. Freud, per exemple, en la seva joventut afirmava que la sífilis en un dels progenitors –habitualment el pare– afectava el fill en forma tal que el predisposava a la neurosi, i fins on jo sé (Jones) no abandonà mai aquesta creença. En ocupar-se de problemes d'etiologia defensava sempre l'Herència com un dels factors importants. Anomenava això «Predisposició congènita», però sempre tingué en compte la dificultat de definir-la d'una manera més precisa. L'únic pas que donà en aquest sentit, fou el d'especificar-la com a "constitució sexual". Suggestiu de la possibilitat de variants innates en la relativa sensibilitat de les diverses zo-

nes erògenes, però Freud no anà molt més enllà en aquest tema» (Jones op. cit., 1981 b).

En un terreny molt més psicològic, Freud opinava que algunes fantasies primordials ja en la primera infantesa, com les del coit o la castració, es transmetien hereditàriament i que el coneixement rudimentari, que d'aquests fenòmens sexuals tenen els infants, com per exemple la concepció, per esmentar-ne una de més, no demanaria ni de l'experiència ni de l'aprenentatge, malgrat ser agents psicològics inconscients importantíssims.

ALGUNS ASPECTES DE LA GÈNESI DE DUES NOCIONS PSICOSOCIALS DE FREUD

El concepte de Super-Jo

Paradoxal és en l'obra de Freud, per referir-nos a la seva relació envers la Biologia, les seves diferents posicions no exentes de contradicció. Per un cantó, com afirma Jones, Freud seguí essent lamarquià tota la seva vida, contra tota evidència, més que no pas darwinista, i això malgrat els retrets del seu amic i biògraf. Per un altre, la seva fe biologista que mai no abandonà i que li feia esperar d'aquesta ciència, la Biologia, i dels seus substrats químics la solució final a tots els problemes i conflictes humans.

Es podria pensar que el materialisme en Freud passava per reduir tot el què és humà a Biologia. Aquesta actitud conviurà amb una altra aparentment contradictòria, en la que demanarà autonomia per als fenòmens psíquics i per a la ciència psicològica. I també amb una visió de l'home en la que descriurà tres nivells, acceptant un nivell biològic, un psicològic o personal, i un de social, mostrant-ne la interacció, però sense confondre'ls i vindicant la legitimitat de cadascun, tot això a desgrat de què molts dels seus crítics potser per haver-lo llegit poc, o no poder acceptar allò que és complex, no accepten la rica i contradictòria personalitat de S. Freud. Així no és estrany trobar autors, fins i tot contemporanis, que expliquen Freud només per les seves bases biològiques, d'altres l'acusen de reduccionisme psicologista i encara és possible trobar-ne uns tercers, malgrat que més escassos i originals, que voldrien veure en Freud únicament les seves aportacions sociològiques.

La seva posició més coneguda i cabdal enfront a l'acceptació d'un nivell psicològic en les persones humanes, era defensar la seva existència, i alhora, i no sense contradiccions, com aquest nivell psicològic es conformava en estreta relació amb el món de les necessitats biològiques (Instints) i amb el de les relacions socials (Família, grup, masses, organització social). Però tant en un cas com en l'altre podrà estudiar aquestes repercussions en el nivell en què es proposarà l'estudi, es a dir, a nivell psicològic. Perquè entenia que si existien unes necessitats biològiques de l'organisme humà (instints) aquestes, tenien un nexa amb l'activitat psicològica de la persona mitjançant el "transformador" (biològic/psicològic) de les Pulsions, i el seu resultat, ja psicològic, en serien les repre-

sentacions inconscients que ell anomenà fantasies inconscients, i aquestes podien conformar en alguns casos les idees conscients, i alhora ser comunicades parcialment a través del llenguatge.

Per un altre cantó, si l'individu aconseguia formar un aparell psicològic era perquè és un ser social, és a dir relacional. Freud assenyala com la construcció (la gènesi) de la persona i de la personalitat depèn de les relacions d'objecte (en el sentit psicoanalític) i com aquestes relacions tenen uns aspectes emocionals o psicosexuals quin fenomen principal és la Transferència. Alhora que postula un principi de Realitat, que permetrà al Jo el contacte amb l'ambient mitjançant les percepcions, i que donarà lloc, junt amb els aspectes subjectius, a la representació de l'entorn social, cultural, ètic de l'individu.

De fet, la Psicoanàlisi és l'estudi d'un fenomen, la transferència del pacient en relació amb el seu terapeuta. Que podrà mostrar de quina forma el relacional-social influencia i configura un individu determinat, i a l'ensem com aquest individu "distorsiona" i modifica, crea, el seu entorn social-relacional.

És d'aquest pensament social de Freud del que voldria parlar finalment, i de les relacions d'aquest amb Darwin i Mendel.

Encara més, voldria mostrar com idees hipotètiques de la ciència Biològica, o millor dit, d'uns autors naturalistes poden esdevenir hipòtesis útils per a la Psicologia entesa aquesta com a disciplina psicossocial.

El primer cas que voldria considerar d'aquest tipus d'influència és el que descriu el mateix S. Freud en relació a Charles Darwin de qui rebé una d'aquestes inspiracions hipotètiques, que com veurem, serviren a Freud per a un dels seus conceptes teòrics importants tant per a la seva Metapsicologia com per a comprendre el procés de la socialització i de l'adquisició d'una Moral i Ètica: el Super-Jo. Però vegem com ens ho descriu Freud en l'obra Psicologia Social i Anàlisi del Jo (1920-1921):

«El 1912 vaig adoptar la hipòtesi de Darwin, segons la qual la forma primitiva de la societat humana hauria estat l'horda sotmesa al domini absolut d'un poderós mascle. Vaig intentar aleshores fer palès que els destins de l'esmentada horda han deixat petjades inesborrables en la història hereditària de la Humanitat i, per damunt de tot, que l'evolució del totemisme, que abraça els inicis de la religió, la moral i la diferenciació social, es troba relacionada amb la mort violenta del cap i amb una transformació de l'horda paterna en una comunitat fraternal» (Fred, 1973 c).

A continuació descriuré millor la hipòtesi de Darwin recollida per Freud per primera vegada l'any 1912 en la seva obra "Totem i Tabú" (1912-1913). Quan està intentant sistematitzar les explicacions sobre l'origen de l'incest, Freud s'expressa així:

«S'enllaça aquest intent a una hipòtesi de Charles Darwin sobre l'estat so-

cial primitiu de la Humanitat. Dels costums dels primats superiors deduí aquest autor que l'home va viure també primitivament en petites hordes, a l'interior de les quals quedava impedita la promiscuïtat sexual per la gelosia del mascle més vell i robust» (Freud, 1973 d).

I a continuació cita Darwin:

«Pel que sabem dels gelos de tots els mamífers, molts dels quals se'm presenten armats d'òrgans especials destinats a la lluita contra els seus competidors, podem concloure, en efecte, que la promiscuïtat general dels sexes en l'estat de naturalesa és un fet molt poc probable. Però si, remuntant-nos suficientment en el temps, jutgem els costums socials humans d'acord a l'essència de l'home actual, la conclusió que se'ns apareix com a més probable és la de que els homes visqueren primitivament en petites societats, tenint generalment cadascun una sola muller, i a voltes, si posseïa un alt grau de poder, diverses, que defensava gelosament contra tots els altres homes. Així mateix, podria no ser l'home un animal social i viure, en canvi, com el gorila, amb diverses dones de la seva exclusiva pertinença. En els grups d'aquests animals s'ha comprovat sempre, efectivament, la presència d'un únic mascle adult. Quan el gorila jove arriba a un cert estadi de creixement, lluita amb els altres pel domini absolut del grup, i després de matar-los o expulsar-los es constitueix en cap suprem» (Doctor Savage, en el Boston Journal of Nature. Hist., V, 1845-1847. Citat a Freud, 1973 d).

Però no és sobre l'estudi dels principis de la Humanitat que ens voldríem referir, d'altres autors i el propi Freud ho han fet. Sinó de com una noció hipotètica de Darwin, una idea suggerida per la seva observació d'animals i la seva capacitat de pensar, i escriure, és recollida per S. Freud, en qui servirà, com un dels estímuls per a desenvolupar la noció de Super-Jo, un concepte psicosocial de la Psicologia Psicoanalítica.

Independentment de la veracitat o versemblança de les reflexions anteriorment exposades sobre l'organització social dels homes primitius l'interessant és observar com una idea estimul junt amb l'observació clínica de S. Freud permeten l'aparició d'un concepte. Com es produeix la gènesi d'una noció teòrica? Freud en escriure el 1920 la seva obra "Psicologia Social i Anàlisi del Jo" encara no ha desenvolupat la noció de Super-Jo però l'està buscant per la necessitat d'un model més dinàmic de la personalitat que l'ajudi a comprendre la clínica dels humans i no sigui tan simple com el primer esquema: Conscient-Inconscient-Preconscient, descrit ja a la "Interpretació dels Somnis" (1900). En aquesta obra de 1920 ja apareixen els rudiments de la noció que anomena encara Ideal del Jo i que no desenvoluparà totalment fins a la seva obra "El Jo i l'Allò" (1923) però si és possible de començar a descriure'l, perquè ha arribat a l'aclariment de la identificació.

Comprendre aquest fenomen que dona llum sobre certs capteniments socials força incomprensibles pel que tenen d'irracional, es fa possible quan es comprèn el procés d'identificació que relaciona el món intern del subjecte amb el món extern social.

Ara bé, aquest procés del comportament col·lectiu d'una massa on un ideal individual es substituït per un ideal col·lectiu permet Freud entendre que el procés ha d'ésser reversible i que per tant la gènesi d'una estructura inter-individual, l'ideal del Jo (o Super-Jo) ha de tenir un origen relacional-social, interioritzada. Seran les normes col·lectives i la moral social les que arribaran a inscriure's en l'individu a través de la socialització. I el cadell humà acabarà per comportar-se com un "adult", sense necessitat de ser perseguit tothora per la relació d'una mare que li imposi el «nen no toquis, o no facis» o d'un pare que diu que «ja n'hi ha prou...», aquest s'autoregularà a si mateix imposant-se els límits de l'educació i en bona part sense adornar-se'n, és a dir, inconscientment. L'estructura psicològica així pensada és la que rebrà de Freud el nom de Super-Jo. Però no és solament una instància de censura i de moralitat, és alhora la possibilitat d'una certa autorregulació protectora del desenvolupament.

El concepte de Freud del Super-Jo queda entès com un objecte intern de l'individu i per tant psicològic, degut a les seves relacions amb l'Altre generalitzat, i per això també social, a través de la identificació, però no oblidem que també hi ha un nexa biològic ja que aquest Super-Jo (Consciència moral) vindrà a ésser un regulador dels instints i de la sexualitat que s'expressen pulsionalment a través de les fantasies inconscients, de manera que algunes podran trobar llur finalitat de satisfacció, però d'altres quedaran reprimides o bé transformades per a l'obtenció d'unes finalitats acceptables per a la moral (col·lectiva) i també d'acord amb les possibilitats de la realitat.

Acabarem doncs, palesant la condició psico-socio-biològica d'aquest concepte, un dels més coneguts de la teoria psicoanalítica de Freud amb algunes cites textuals de la seva obra "El Jo i l'Allò":

«S'ha acusat manta vegades la Psicoanàlisi de desatendre la part moral, elevada i suprapersonal de l'home. Però aquest retret és injust, tant des del punt de vista històric com des del punt de vista metodològic. El primer perquè oblida que la nostra disciplina va adscriure, des del primer moment, a les tendències morals i estètiques del Jo la tendència a la repressió. El segon, perquè no vol reconèixer que la investigació psicoanalítica no podia aparèixer, des del primer moment, com un sistema filosòfic proveït d'una completa i acabada construcció teòrica... Ara que gosem acostar-nos a l'anàlisi del Jo, podem respondre a aquells que sentint-se ferits en la seva consciència moral han propugnat l'existència de quelcom més elevat en l'home i dir-los-hi: «Certament, i aquest elevat ser és l'ideal del Jo o Super-Jo».

«L'ideal del Jo és l'hereu del complex d'Edip, i amb ell, l'expressió dels impulsos més poderosos de l'Allò i dels més importants destins de la seva líbido...»

«Els conflictes entre el Jo i l'ideal reflecteixen, doncs, en últim terme, l'antítesi del real i de l'imaginari, del món exterior i l'interior.»

«Tot el que la Biologia i els destins de l'espècie humana han creat i deixat en l'Allò és pres pel Jo en la formació del seu ideal i viscut de nou en ell indivi-

dualment. L'ideal del Jo presenta, a conseqüència de la història de la seva formació, una àmplia relació amb les adquisicions filogenètiques de l'individu, o sigui, amb la seva herència arcaica. Allò que en la vida psíquica individual ha pertangut al més baix és convertit per la formació de l'ideal en el més elevat de l'ànima humana, d'acord sempre amb la nostra escala de valors.»

«No és difícil mostrar que el Super-Jo satisfà totes aquelles exigències que es plantegen en la part més elevada de l'home. La convicció de la comparació de Jo amb el seu ideal dóna origen a la religiosa humilitat dels creients.»

«En el transcurs successiu del desenvolupament es transfereix als mestres i a aquelles altres persones que exerceixen autoritat sobre el subjecte, el paper de pare, quins manaments i prohibicions conserven la seva eficiència en el Super-Jo i exerceixen ara, en qualitat de consciència, la censura moral.»

«La tensió entre les aspiracions de la consciència i els rendiments del Jo es percebuda com a sentiment de culpabilitat.»

«Els sentiments socials descansen en identificacions amb altres individus que es fonamenten en el mateix ideal del Jo.» (Freud, 1973 e).

Nosaltres només hi afegiríem que també la identitat de l'individu amb tots els aspectes de la identitat social, y del procés de socialització es basa en la noció de Super-Jo. Igualment entendríem en la consciència de culpabilitat una manifestació del conflicte entre el Jo i el Super-Jo.

El Super-Jo és tant el representant de l'Allò (manifestacions psíquiques de les necessitats biològiques) com del món extern i social (Moral o Ètica social interioritzada) i descriuríem la funció del Super-Jo com a censura i autorregulació del propi individu i, coincidiríem també amb Freud en relacionar-ho amb l'imperatiu categòric de Kant.

Eros i la pulsíó de mort

Aquesta última part de l'article tracta d'una relació, la influència de les nocions sobre l'Herència en el pensament de Sigmund Freud. Així com fins ara hem plantejat en la relació de Freud i Darwin, el concepte psicoanalític de Super-Jo, ara en fer l'abordatge en relació a l'Herència i indirectament amb Mendel, l'objecte de reflexió serà el concepte psicoanalític d'Inconscient o en termes de la segona formulació freudiana de la personalitat l'Allò. Més exactament i en particular dels substrats dinàmics del món inconscient humà, és a dir, les pulsions, els agents transformadors psico-biològics de les necessitats fonamentals.

Freud esmenta sovint a la seva obra el terme Herència, i fins i tot tracta algun cop de fer-hi una aproximació en tant que noció biològica, ara bé no coneixem en els seus escrits una referència directa a Gregor Johann Mendel.

En la seva obra "Més enllà del principi del plaer", Freud fa un repàs de diferents autors que han escrit sobre l'origen de la vida i les causes de la mort. El

primer que cita i a qui més es refereix durant aquesta obra és August Weismann (1834-1914) quina relació amb Mendel fou a través de C. Correns que en un article interrelacionà les teories de Mendel amb les de Weismann, el qual a desgrat dels seus diferents punts de vista en suposem a partir d'aquest article en rebé les influències, sinó eren anteriors.

Per a il·lustrar la interacció existent en el pensament de Freud dels coneixements científics sobre l'Herència, i de les seves concepcions sobre l'origen de la vida i les raons de la mort que s'expressen en la seva darrera concepció dualista dels determinants inconscients, examinarem la gènesi de la formulació hipotètica de la pulsio de mort, encara avui en debat.

Per tal de seguir millor el procés de creació del pensament de Freud utilitzarem fragments dels escrits de l'obra esmentada que palesin el nexa entre els conceptes biològics i les nocions psicoanalítiques teòriques, que hem esmentat, i que alhora mostrin la complexitat, les contradiccions, i els dubtes inherents a tot procés de construcció hipotètica.

Començarem per utilitzar aquella en què descriu el seu coneixement de l'obra de diversos científics naturalistes de l'època, i en especial del que fou gran pensador evolucionista i estudiós de la Citologia A. Weismann:

«La forma en la que A. Weismann ha tractat el tema de la durada de la vida dels organismes i de la seva mort és per a nosaltres del més gran interès. D'aquest investigador procedeix la diferenciació de la substància viva en una meitat mortal i una altra immortal; la meitat mortal és el cos en el seu sentit més restrictiu, el soma; tant sols ella està subjecta a la mort natural. Altrament, les cèl·lules germinatives són potència immortal en la mesura que es troben capacitades, sota determinades condicions favorables, per a formar un nou individu, o altrament dit, per envoltar-se d'un nou soma.

El que d'aquesta concepció ens suggestiona és la seva inesperada analogia amb la nostra, aconseguida per camins tan diferents. Weismann, que considera morfològicament la substància viva, reconeix en ella un component que té per destí la mort, el soma, és a dir, el cos desprovist de la matèria sexual i hereditària, i un altre component immortal, constituït precisament per aquell plasma germinatiu que serveix per a la conservació de l'espècie, i a la procreació. Nosaltres no hem partit de la matèria animada sinó de les forces que en ella actuen, i hem arribat a distingir dues espècies de pulsions: aquelles que volen portar la vida cap a la mort, i unes altres, les pulsions sexuals, que aspiren de forma continuada a la renovació i la imposen sempre novament. Aquest resultat nostre sembla un corol·lari dinàmic a la teoria morfològica de Weismann» (Freud, 1973 f).

A continuació Freud assenyala el perill de voler veure en les dues formulacions teòriques més vincles dels esmentats i n'expressa igualment les diferències. Avui diríem que es tracta de dos nivells d'explicació distints que no han de confondre's. Freud recull el punt de vista morfològic solament de manera analògica però el seu discurs es situa en el nivell psicològic psicoanalític.

L'interès de Freud per recollir els punts de vista dels biòlegs està en donar un cert suport formal a la seva hipòtesi, i tracta de fer observar que aquesta no es troba en oposició frontal als coneixements de les ciències de la Natura.

No és estrany trobar en els escrits de Freud algun moment en què l'autor sembla deixar-se seduir per la possibilitat d'unir els dos nivells d'explicació, i també en aquesta obra "Més enllà del principi del plaer". És a dir, el punt de vista biològic unit al psicològic, però com adonant-se d'aquest perill aconsegueix defugir-lo donant una nova visió de l'edifici teòric de la Psicoanàlisi aportant-hi la noció de pulsio de mort:

«No és tan fàcil seguir la transformació soferta pel concepte de "Pulsions del Jo". Al principi anomenàvem així totes aquelles direccions pulsionals, poc conegudes per nosaltres, que es podien separar de les pulsions sexuals adreçades cap a l'objecte, i oposàvem les pulsions del Jo a les pulsions sexuals, quina manifestació és la líbido. Més tard, ens acostarem més a l'anàlisi del Jo, vam veure que també una part de les pulsions del Jo és de naturalesa libidinosa i ha près com a objecte el propi Jo. Aquestes pulsions narcisistes de conservació havien doncs, d'ésser afegides a les pulsions sexuals libidinoses. L'antítesi entre pulsions del Jo i pulsions sexuals es transformà en la de pulsions del Jo i de l'objecte, ambdues de naturalesa libidinosa. En el seu lloc aparegué una altra entre pulsions libidinoses (del Jo i de l'objecte) i les altres que poden estatuir-se en el Jo i constituir potser les pulsions de destrucció. L'especulació transforma aquesta antítesi en les pulsions de vida (Eros) i pulsions de mort (Freud, 1973 g).

Voldríem fer notar que en la nostra traducció al català del text de Freud hem emprat exclusivament la paraula pulsio, de ressonàncies més clarament psicològiques en lloc d'instint, més biològitzant, amb que voldríem haver traduït més fidelment la posició teòrica de Freud.

La teoria pulsional de Freud és dualista Vida-Mort però no és una explicació escindida sinó en contacte dialèctic i dinàmic. Les resultants pulsionals dels —instints, les fantasies inconscients, no resten aïllades les unes de les altres, ni n'existeixen unes de vida i d'altres de mort, sinó que en elles es fonen, en un estretíssim contacte, els aspectes amorosos i els destructius, essent-ne una expressió l'ambivalència emocional. Freud expressà de forma contundent que la hipòtesi de la pulsio de mort implica de forma indefugible i des de l'inici la pulsio de vida, i a l'inrevés.

Freud en finalitzar la seva obra "Més enllà del principi del plaer", títol de clares ressonàncies nietschzianes, que ha tingut la seva influència sobre algun altre estudiós de la conducta humana, clarament distanciat del pensament psicoanalític, aporta unes reflexions crítiques sobre el seu escrit que lligaria, i ens apropiaria, al motiu fonamental d'aquest article, continuar la reflexió sobre la complexitat de la producció del coneixement i com aquesta no està exempta de contradiccions i dubtes per a tenir possibilitat d'existència.

Estaríem d'acord amb Freud en que les nombroses hipòtesis i opinions

contradictòries preexistents poden ajudar en la tasca de creació científica d'una persona que les pot dur més enllà del marc de referència on s'han produït i servir d'estímul per a la nova producció que en una visió superficial pot aparèixer del tot aliena. Creiem que el comentari sobre el títol de l'obra de Skinner "Més enllà de la dignitat i la llibertat" que abans comentaven, il·lustra de forma parcial i fragmentària el que volem dir.

Acabarem amb una cita que recull el final de l'obra de Freud en la que expressa la seva confiança en el desenvolupament del coneixement en el futur i alhora mostra la fecunditat de la interacció interdisciplinària per a l'avenç científic. Per acabar poèticament amb un vers de Rückert:

«Hem de ser pacients i esperar l'aparició de nous mitjans i motius de recerca, però romanent sempre disposats a abandonar en el moment en el que vegem que no ens mena a res d'útil el camí dut durant un temps. Tant sols aquells crèduls que demanen a la ciència un substitut de l'abandonat catecisme podran retreure a l'investigador el desenvolupament o modificació de les seves opinions. Tanmateix, deixem que un poeta ens consoli dels lents avenços del nostre coneixement científic:

Si no es pot avançar volant, bó és progresar coixejant,
ja que està escrit que no és pecat coixejar.»
(Freud, 1973 h)

Nosaltres hi afegiríem que avançar volant és un deliri (qui ha vist les ales d'un home?) i contràriament, real és l'avenç d'un coix, ¿potser l'únic possible per a les persones?

Resum

En el present treball ens hem proposat de descriure algunes influències de les teories evolucionistes, particularment de Darwin, i de les teories sobre l'herència de Mendel i d'algun dels seus continuadors, en el pensament psico-social de Sigmund Freud.

Hem intentat de reflexionar sobre l'impacte de dos grans temes de les ciències naturals sobre les ciències socials i de l'home, i en el nostre cas en la Psicologia psicoanalítica.

El treball recull succintament el marc sòcio-històric de Darwin, de Mendel i de les seves respectives obres, així mateix la seva influència sobre les conceptualitzacions teòriques de Freud. És per aquest motiu que es descriuen alguns aspectes de la gènesi de dues nocions teòriques de la Metapsicologia de Freud de paleses ressonàncies en la Psicologia Social: el concepte del Super-jo, i les pulsions bàsiques: Eros i la Mort.

Com a conclusió es fan notar els aspectes socials de tota la Psicologia, i al mateix temps les bases relacionals de la Psicoanàlisi. Hom reflexiona sobre la complexitat de la producció de coneixement, els seus determinants conscients i inconscients, i les seves interdependències. La hipòtesi final no pot prescindir de les contradiccions i dels dubtes per tenir possibilitats d'existència.

Resumen

En el presente trabajo nos hemos propuesto describir algunas influencias de las teorías evolucionistas, particularmente de Darwin, y de las teorías sobre la herencia de Mendel y alguno de sus continuadores, en el pensamiento psicossocial de Sigmund Freud.

Se ha tratado de reflexionar sobre el impacto de dos grandes temas de las ciencias naturales sobre las ciencias sociales y del hombre, y en nuestro caso en la Psicología Psicoanalítica.

El trabajo recoge sucintamente el marco sociohistórico de Darwin, de Mendel, y sus respectivas obras, así como su influencia sobre las conceptualizaciones teóricas de Freud. Para ello se describen algunos aspectos de la génesis de dos nociones teóricas de la Metapsicología de Freud de claras resonancias para la Psicología Social: el concepto de Superyo, y las pulsiones básicas: Eros y de Muerte.

En conclusión se advierten los aspectos sociales de toda la Psicología, así como las bases relacionales del Psicoanálisis. Se reflexiona sobre la complejidad de la producción de conocimiento, sus determinantes conscientes e inconscientes, y sus interdependencias, aportándose como hipótesis que ésta no puede estar exenta de contradicciones y dudas para tener posibilidad de existencia.

Summary

In the present work we have proposed to describe certain influences of the evolutionist theories, particularly those of Darwin and the theories of inheritance of Mendel and some of his followers on the psycho-social thought of Freud.

We have tried to reflect on the impact of two important themes of the natural sciences upon the social sciences of man, and in our case, that of psychoanalytic psychology.

The work deals briefly with the socio-historical frame of Darwin and Mendel and of their respective works, as well as with their influence on the theoretical conceptualizations of Freud. It is for reason that we here describe certain aspects of the genesis of two theoretical ideas of the metapsychology of Freud which have definite echoes in social psychology: the concept of the Super Ego, and the basic drives Eros and Death.

As a conclusion the social aspects of all psychology are discussed, and also the related bases of psychoanalysis. There is a reflexion on the complexity of the production of knowledge, its conscious and unconscious determinants, and its interdependencies. The final hypothesis cannot evade the contradictions and doubts as they exist.

BIBLIOGRAFIA

- CASTRODEZA, C. (1984) Gregor Johann Mendel: Clérigo notable en la Moravia decimonónica. Revista de Occidente n.º 32, Madrid, pág. 22 i s.s.
- DARWIN, Ch. (1984). *La expresión de las emociones en el hombre y en los animales*. Alianza editorial. Madrid.
- DARWIN, Ch. (1983). *L'origen de les espècies*. Ed. 62 i Diputació de Barcelona. Barcelona.
- DARWIN, Ch. (1973). *Doctor Savage*, Boston Journal of Nature, Hist. V, 1845-1847. Citat per S. Freud a "Totem y Tabú", p. 1827 (1973 d).
- FREUD, S. (1973). *Obras Completas* (3 vol.). Biblioteca Nueva. Madrid.
- (1973 a) *Múltiples intereses del Psicoanálisis*, op. cit., p. 1981.
- (1973 b) *Múltiples intereses del Psicoanálisis*, op. cit., p. 1861.
- (1973 c) *Psicología de las mamas y análisis del yo*, op. cit., p. 2596.
- (1973 d) *Totem y Tabú*, op. cit., p. 1827.
- (1973 e) *El yo y el Ello*, op. cit., p. 2714 y s.s.
- (1973 f) *Más allá del principio del placer*, op. cit., p. 2530.
- (1973 g) *Más allá del principio del placer*, op. cit., p. 2540.
- (1973 h) *Más allá del principio del placer*, op. cit., p. 2541.
- FREUD, S. (1984). *Escrits de Crítica sobre la cultura*. Laia. Barcelona.
- FREUD, S. (1984). *Per què, la guerra?* Revista Catalana de Psicoanàlisi, n.º 1, Barcelona.
- JONES, E. (1981). 3.ª ed. (3 vol.) *Vida y Obra de Sigmund Freud*. Home-Paidós. Buenos Aires.
- (1981 a) op. cit., p. 329 (vol. 3)
- (1981 b) op. cit., p. 326 (vols. 3)
- MENDEL, G. J. (1984). *Conferències sobre els híbrids vegetals*. Publicades a "Actes del Cercle d'Investigadors de Brno". 1866. Citat per Castrodeza, op. cit. (1984).
- WEISMANN, A. (1973). *Über daver des lebens*. 1892. Citat per Freud, op. cit. (1973 f).